

Archeologienota Vosselaar Sint-Barbaraplein Programma van maatregelen

COLOFON

Titel

Archeologienota Vosselaar Sint-Barbaraplein

Auteurs

Marleen Arckens, Niels Geelen, Jan De Beenhouwer

Plaats en datum

Wijnegem 18 februari 2020

Fodio Rapport Folio 14

Wettelijk Depot D/2019/13.179/16

Projectcode

2019H247

Uitvoerder

Fodio

Turnhoutsebaan 277

B-2110 Wijnegem

fodio@fodio.be

erkend archeoloog: Fodio OE/ERK/archeoloog/2015/0067

Kaft

Luchtfoto winter 2019 © Geopunt

© Fodio.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag zonder bronvermelding vermenigvuldigd of aangepast worden, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt worden in enige vorm of op enige wijze hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopie of enige andere wijze.

Inhoud

2 Programma van maatregelen	38
2.1 Gemotiveerd advies	38
2.2 Programma van maatregelen voor uitgesteld vooronderzoek met ingreep in de bodem.....	40
2.2.1 Administratieve gegevens.....	40
2.2.2 Onderzoeksstrategie en methode	41
2.2.3 Vraagstelling en onderzoeksdoelen	42
2.2.4 Onderzoekstechnieken proefsleuvenonderzoek	43

2 Programma van maatregelen

2.1 Gemotiveerd advies

Het uitgevoerde bureauonderzoek is volledig. Alle relevante beschikbare bronnen werden geraadpleegd.

Het onderzoeksgebied ligt op een zuidelijke uitloper van de cuesta van de kleien van de Kempen. De dichtstbijzijnde waterlopen zijn de Rietloop, ca. 670 m naar het zuiden, en de Visbeek, ca. 1000 m naar het oosten. Het deel van de Rietloop het dichtst bij het onderzoeksgebied werd in het begin van de 19de eeuw door de mens gegraven. De dichtstbijzijnde zone met fluviatiele afzettingen uit het holoceen ligt ca. 650 m naar het oosten ter hoogte van de vallei van de Visbeek.

De bodem van het onderzoeksgebied wordt geclassificeerd als een droge tot matig droge zandbodem met een dikke antropogene humus A horizont. Onder het plaggendek komt een begraven profiel voor, meestal een Podzol of een verbrokkelde textuur B. De bodem vertoont invloed van de mens door landbouwpraktijken waarbij plaggen uit de heide vermengd met mest uit de potstal werden aangevoerd om de vruchtbaarheid van de grond te verbeteren. De aanwezigheid van een plaggendek kan ervoor gezorgd hebben dat eventueel oudere sporen en sites buiten het bereik van de ploeg bewaard bleven. De bewaring van oudere sporen is afhankelijk van de mate waarin het begraven profiel werd opgenomen in de ploeglaag.

In de onmiddellijke omgeving van het onderzoeksgebied werden twee proefsleuvenonderzoek uitgevoerd die de aanwezigheid van een goed ontwikkeld plaggendek met een dikte tussen 70 en 90 cm bevestigen. Bij het onderzoek ten zuidoosten van het onderzoeksgebied werden een 16-tal sporen uit de ijzertijd aangetroffen, evenals enkele paalkuilen uit de volle middeleeuwen. De sporen waren ondiep bewaard. Vermoedelijk werden de gronden reeds voor de aanleg van het plaggendek in cultuur gebracht waardoor een groot deel van de originele bodemopbouw reeds verploegd was. Alleen de diepste sporen bleven bewaard, de ruimtelijke samenhang ging grotendeels verloren. Er werd daarom geen vervolgonderzoek aanbevolen.

Op het einde van de 20ste eeuw werden binnen het onderzoeksgebied appartementsblokken gebouwd in het westen en sociale woningen in het oosten. De appartementen in het westelijke deel van het onderzoeksgebied zullen behouden blijven. De bestaande sociale woningen in het oostelijk deel worden gesloopt. Er worden vijf nieuwe woonblokken voorzien. Alle gebouwen worden gefundeerd op volle plaat met funderingssleuven onder de dragende delen met een verstoringsdiepte van ca. 70 cm -mV. In de buurt van ieder bouwblok worden parkeerplaatsen voorzien. De impact van deze werken bedraagt ca. 50 cm -mV. Delen van het Sint-Barbaraplein worden opgebroken of heraangelegd en ook de nutsleidingen worden grotendeels vernieuwd. Centraal binnen het terrein wordt een groene zone ingericht met bomen en wandel- en fietspaden die de blokken met elkaar en met de openbare weg verbinden. In deze zone komen ook twee wadi's. De diepte van de wadi's bedraagt 30 tot 50 cm -mV.

Ondanks het vermoedelijk dikke plaggendek kan op basis van de verzamelde informatie niet worden uitgesloten dat er verspreid over het volledige onderzoeksgebied bodemingrepen zullen plaatsvinden die het archeologisch niveau bereiken.

De aanwezigheid van een begraven podzol onder het plaggendek vergroot normaal de kans op bewaring van steentijdartefactensites. Bij eerder onderzoek uitgevoerd op het zuidoostelijk deel van het onderzoeksgebied bleek het begraven profiel bijna volledig te zijn opgenomen in de oudste ploeglagen. De archeologische informatiewaarde van steentijdartefactensites is erg afhankelijk van de intacte bewaring van de vondstlagen. Wanneer de vondstspreading door ploegen verstoord werd, verdwijnt ook de informatiewaarde over de interne structuur van de vindplaatsen. Bovendien bevindt het onderzoeksgebied zich op zeer grote afstand van open water, natte grondwatergronden of zones met fluviatiele afzettingen uit het holoceen. De kans op het aantreffen van een steentijd artefactensites wordt laag ingeschat.

De sequentie van historische cartografische bronnen van het derde kwart van de 18de eeuw tot de tweede helft van de 20ste eeuw maakt duidelijk dat het onderzoeksgebied in deze periode onbebouwd is gebleven. Sporen van bewoning in de nieuwe tijd en nieuwste tijd worden niet verwacht. Sinds de jaren 1970 zijn er op het onderzoeksgebied sociale woningen gebouwd die werden gefundeerd op op volle plaat gecombineerd met funderingssleuven. Gezien de dikke plaggenbodem die volgens de bodemkaart aanwezig is, is het mogelijk dat eventueel aanwezige sporen bewaard zijn gebleven. Bij het aangrenzend proefsleuvenonderzoek uit 2010 bleek de dikte van het plaggendek te variëren tussen 70 en 90 cm. Op basis van de topografische ligging en de

bodemgesteldheid bestaat de kans op het aantreffen van archeologisch erfgoed dat dateert van het neolithicum tot de middeleeuwen.

Gezien de impact van de geplande bodemingrepen en de geformuleerde archeologische verwachting wordt verder archeologisch vooronderzoek aanbevolen. Het onderzoek moet duidelijk maken of er archeologisch erfgoed aanwezig is binnen het onderzoeksgebied en of verder onderzoek kan leiden tot kennisvermeerdering.

De initiatiefnemer beroept zich op juridische redenen om verder vooronderzoek uit te stellen tot na het verlenen van de omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen. Daarom wordt voorgesteld een proefsleuvenonderzoek uit te voeren in uitgesteld traject. Op basis van de resultaten van dit onderzoek zullen eventuele verdere maatregelen bepaald worden.

2.2 Programma van maatregelen voor uitgesteld vooronderzoek met ingreep in de bodem

2.2.1 Administratieve gegevens

Projectcode		2019H247
Actoren		Marleen Arckens OE/ERK/Archeoloog/2016/00142 veldwerkleider
Locatie	Provincie	Antwerpen
	Gemeente	Vosselaar
	Deelgemeente	/
	Site	Sint-Barbaraplein
Kadastrale gegevens		Vosselaar; sectie B, percelen 64W, 64L2, 64K2, 64N2, 60T2, 60V2, 60W2, 61V3, 63E2
Oppervlakte onderzoeksgebied		11.355 m ²
Bounding box	punt 1 (NO)	x 186612,4 y 222739,3
	punt 2 (ZW)	x 186449,3 y 222541,9

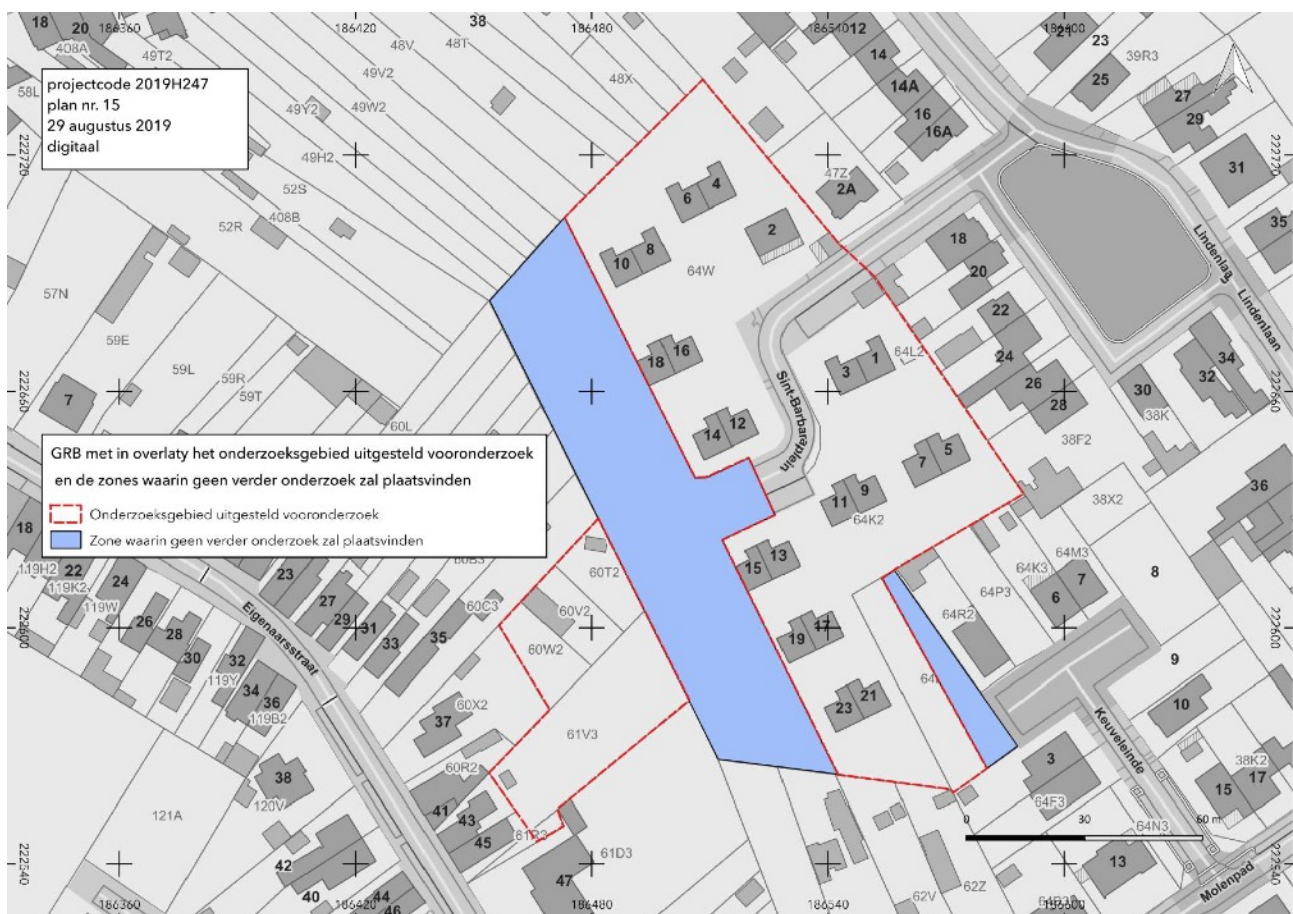

Fig. 25 Situering van het onderzoeksgebied uitgesteld vooronderzoek en de zones waarin geen verder onderzoek zal plaatsvinden in overlay op het GRB. © Geopunt

2.2.2 Onderzoeksstrategie en methode

Binnen het vooronderzoek met uitgesteld traject kunnen verschillende onderzoeksmethoden worden toegepast. Hieronder volgt een overzicht van de onderzoeksmethodes en een afweging of zij al dan niet kunnen worden ingezet om het projectgebied verder te onderzoeken.

Veldkartering is voor het onderzoeksgebied niet haalbaar vermits het onderzoeksgebied volledig bebouwd, verhard en begroeid is.

Aangezien voor de periodes voorafgaand aan de nieuwe tijd enkel grondsporen worden verwacht, wordt geen geofysisch onderzoek aanbevolen. De omvang van de sporen uit periodes voorafgaand aan de late middeleeuwen en het geringe verschil in fysisch contrast tussen de vulling van dergelijke sporen en de omringende bodem bemoeilijkt de detectie van deze sporen met geofysische methoden.¹ Bovendien levert geofysisch onderzoek te weinig bruikbare resultaten op met betrekking tot de chronologie van eventuele sporen.

Landschappelijk bodemonderzoek verschaft een beeld van de bodemopbouw binnen het onderzoeksgebied en resulteert in een archeologische verwachting, maar niet in uitspraken over de aan-of afwezigheid van archeologische sporensites. Verkennend en waarderend archeologisch booronderzoek zijn geschikt om prehistorische sites van jager-verzamelaars in kaart te brengen. Vermits op basis van de gegevens verzameld tijdens het bureauonderzoek geen goed bewaarde prehistorische sites worden verwacht, worden deze methodes van vooronderzoek niet aanbevolen. Hetzelfde geldt voor proefputten in functie van steentijd. De bodeminformatie als resultaat van een landschappelijk booronderzoek kan ook verkregen worden uit de profielen die worden geregistreerd tijdens een proefsleuvenonderzoek.

Proefsleuven zijn een instrument waarmee sites kunnen worden gelokaliseerd en geëvalueerd. Zij geven informatie over de aan- en afwezigheid, de aard, omvang en kwaliteit van het archeologisch erfgoed, geven de relevante archeologische niveaus aan en maken het mogelijk om de kosten in te schatten die gepaard gaan met eventueel vervolgonderzoek. Zij bieden bijkomend het voordeel dat een transect doorheen het landschap of de bodem bekomen wordt.² Om deze redenen en omwille van het evenwicht tussen de kosten, de onderzoeksinspanning en de te verwachten resultaten wordt enkel een proefsleuvenonderzoek aanbevolen.³

De te verwachten onderzoekssituatie is een site zonder complexe stratigrafie. De te onderzoeken zone heeft een oppervlakte van 11.355 m².

¹ Schmidt et al. 2015, 45.

² https://onderzoeksbalans.onroerenderfgoed.be/onderzoeksbalans/archeologie/methoden_en_technieken/terreinevaluatie/proefsleuven; Tol et al. 2004.

³ Tol et al. 2012.

2.2.3 Vraagstelling en onderzoeksdoelen

Op basis van de geplande bodemingrepen, de actuele archeologische voorkennis over het projectgebied en de verwachting ten aanzien van de archeologische waarde wordt de doelstelling van het vooronderzoek met ingreep in de bodem als volgt omschreven: er wordt een archeologische evaluatie uitgevoerd van het volledige projectgebied. Dit houdt in dat archeologisch erfgoed wordt opgespoord, geregistreerd, gedetermineerd en gewaardeerd. Verder wordt de impact van de werken op het potentieel aanwezig archeologisch erfgoed bepaald. Ook de mogelijkheid van in situ behoud wordt onderzocht en indien dit niet kan worden er aanbevelingen voor vervolgonderzoek en bewaring ex situ geformuleerd.

Het onderzoek formuleert een antwoord op de volgende onderzoeksvragen⁴:

Algemeen

- Zijn er archeologische sporen bewaard en wat is de aard van deze sporen?
- Zijn er archeologische vondsten bewaard en wat is de aard van deze vondsten?
- Wat is de bewaringskwaliteit en gaafheid van de sporen?
- Zijn er archeologische structuren of spoorassociaties te herkennen?
- Welke aspecten verdienen bijzondere aandacht zowel vanuit methodologie als aanpak voor vervolgonderzoek?

Perioden en sites

- In welke periode(n) kunnen de sporen gedateerd worden?
- Zijn er kenmerken die wijzen op de aanwezigheid van permanente of tijdelijke nederzettingen in één of meerdere perioden en wat zijn die kenmerken?
- Zijn er elementen die wijzen op continuïteit of fasering van de nederzettingen of structuren?
- Welke elementen uit het archeologisch ensemble dragen bij tot de kennis van de economische en sociale relaties in de verschillende perioden of fasen?
- Zijn er sporen van landgebruik (perceelsindeling, wegen, akkers, grondstofwinning,...)
- Zijn er sporen van ambachtelijke/agrarische activiteit ?
- Strekken de sites zich uit over de grenzen van het onderzoeksgebied

Landschap en bodem

- Hoe is de oorspronkelijke bodem opgebouwd en hoe is die in de loop van de tijd geëvolueerd

⁴ Ervynck et al. 2016.

2.2.4 Onderzoekstechnieken proefsleuvenonderzoek

Het proefsleuvenonderzoek moet voldoen aan de generieke bepalingen voor vooronderzoek met ingreep in de bodem en bijkomend aan de vereisten voor vooronderzoek op een site zonder complexe verticale stratigrafie opgenomen in de Code van Goede Praktijk.

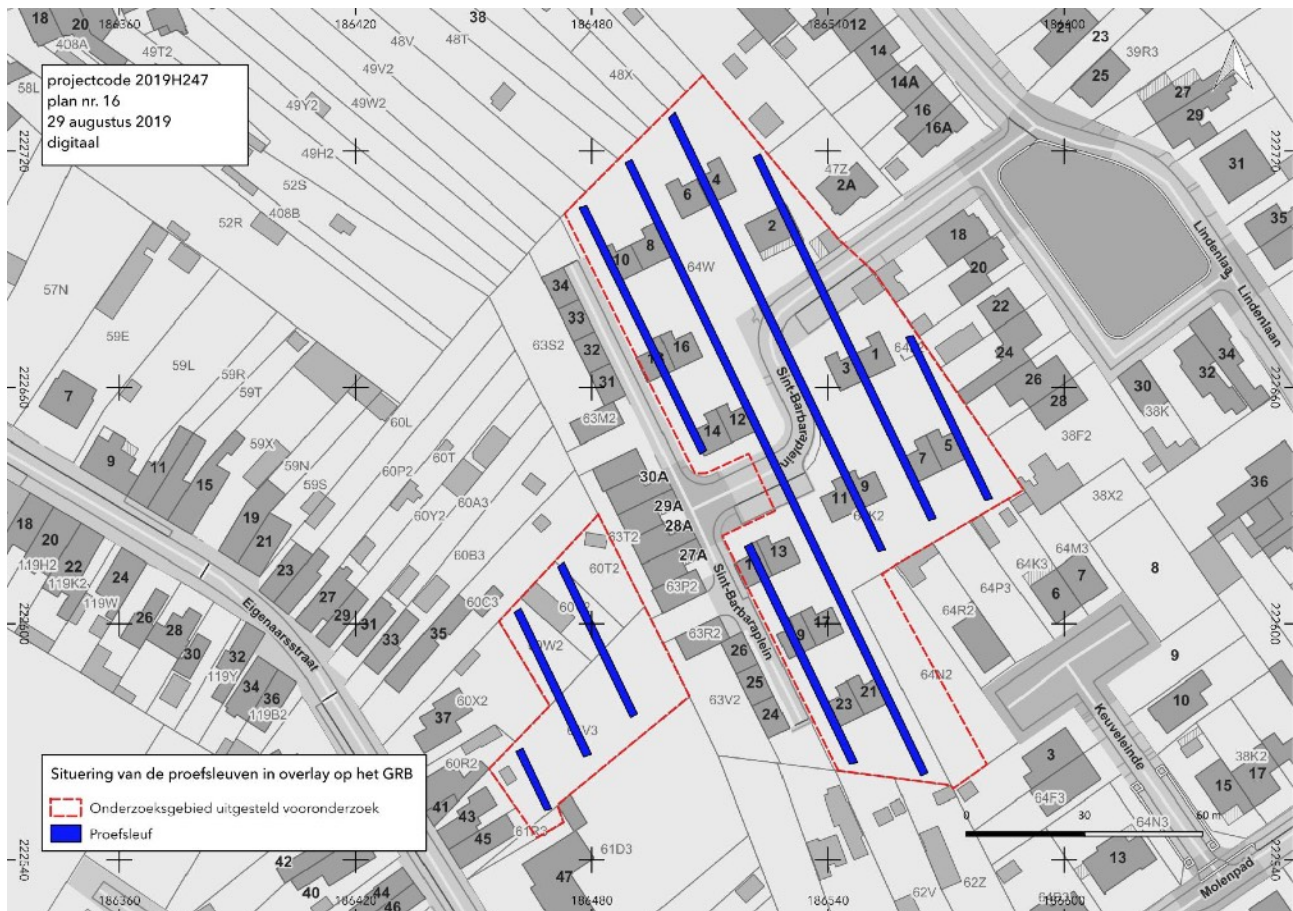

Fig. 26 Situering van de proefsleuven in overlay op het GRB. © Geopunt & Fodio

Er wordt gewerkt met parallelle en continue proefsleuven. Het hanteren van continue proefsleuven biedt het voordeel dat het aantal machinebewegingen tot een minimum herleid wordt en dat er één archeologisch niveau kan worden aangehouden. De techniek laat ook toe een transect door het terrein aan te leggen.⁵ De sleuven zijn 2 meter breed en worden parallel aan de westelijke perceelsgrens gegraven. De oriëntatie van de sleuven is quasi noord - zuid. De voorgestelde oriëntatie biedt een goede kans op het herkennen van de hoofdzakelijk west-oost georiënteerde structuren uit de late middeleeuwen en vroeger. De afstand van middenpunt tot middenpunt tussen de sleuven bedraagt maximaal 15 m. Als uitgangspunt wordt een dekingsgraad van 12,5 % genomen ten opzichte van de zone waarbinnen proefsleuven worden gegraven, opgedeeld in 10 % sleuven en 2,5 % kijkvensters, dwarssleuven of volgsleuven.

De aanwezigheid van een prehistorische site is weinig waarschijnlijk gezien de resultaten van het bureauonderzoek, maar nooit uit te sluiten. Tijdens de graafwerken wordt daarom aandacht gevraagd voor concentraties van lithische artefacten. In geval er lithische artefacten bewaard bleven moet worden ingeschat of het gaat om een concentratie die te maken heeft met een activiteitenzone of eerder om verspreide artefacten.

Het onderzoek is succesvol wanneer er kan worden achterhaald of er al dan niet archeologische sporen bewaard bleven binnen het onderzoeksgebied en de kwaliteit van de sporen kan worden bepaald, zowel op het vlak van hun bewaring, als op het vlak van kenniswinst, zoals geformuleerd in de onderzoeksvragen.

⁵ https://onderzoeksbalans.onroerendergoed.be/onderzoeksbalans/archeologie/methoden_en_technieken/terreinevaluatie/proefsleuven
Fodio projectcode 2019H247

Voorziene afwijkingen ten aanzien van de Code van Goede Praktijk

Geen

Randvoorwaarden

De bestaande bebouwing en verhardingen mogen worden afgebroken tot op het maaiveld. Ondergrondse massieven mogen niet worden verwijderd voorafgaand aan het uit te voeren proefsleuvenonderzoek.

